

A SZERZŐDÉS FOGALMA AZ ANGOL JOGBAN

GYURIS ÁRPÁD

Absztrakt

Jelen tanulmányban szeretném megvizsgálni az angol jogrendszer szerződés-fogalmát. Az angol jog az európai jogrendszerekhez képest eltérő fejlődési utat járt be, ezért nekünk, kontinentális jogászoknak tanulságos lehet az angol jogi megoldások vizsgálata.

A tanulmányom készítése során azt a módszert választottam, hogy megkerestem az angol jogrendszer szerződésről szóló definícióit, az ehhez kapcsolódó fogalmakat, majd a releváns joganyagot és a bírósági joggyakorlatot tekintettem át. Ennek keretében igyekeztem az angol jog történelmi fejlődését is figyelembe venni. Jelen írás segítséget nyújthat abban, hogy egy, a magyartól eltérő jogrendszerben a magánjog dogmatikájának központjában álló jogintézményt elméletben és gyakorlatban miképpen lehet értelmezni.

Kulcsszavak: angol jog, szerződés, történelem

THE NOTION OF CONTRACT IN ENGLISH LAW

Abstract

In this paper, I examine the concept of contract in the English legal system. English law has followed a different path of development compared to European legal systems, so it may be instructive for us, continental lawyers, to examine English legal solutions.

In the course of preparing my work, I studied the definitions of contract in the English legal system, and of related concepts, and then reviewed the relevant laws and precedents. I also tried to take into account the historical development of English law. This article hopefully contributes to understanding how a legal institution that is at the center of the dogmatics of private law in a legal system so different from the Hungarian one can be interpreted in theory and practice.

Keywords: English law, contract, history

1. Az angol jog szerződés fogalmának alapkérdései

Eörsi *Az összehasonlító polgári jog* című könyvében megfogalmazza a szerződés lényegét, valamint kifejti, hogy szerinte mi az alapvető különbség a kontinentális és az angolszász jogrendszerben a szerződési fogalmat illetően. A magyarázata szerint a szerződés lényege a kontinentális Európában a felek egybehangzó akaratnyilatkozata, míg a *common law* jogrendszerében az alku eredményeként ragadható meg¹.

Az angol jog a kontinentális jogrendszerektől eltérő jogcsaládba, a *common law*-ba tartozik. A *common law*-nak számos pozitív tulajdonsága van, amely megjelenik az angol szerződési jogban is, például a hajlékonyság vagy a kiszámíthatóság. Viszont az egyik fő problémája a főleg jogeseteken alapuló jognak a fragmentáció. A töredékesség az egész jogra (és a jogágakra) jellemző, tehát nemcsak elvétve, egyes jogi megoldások esetén érhetjük tetten. Sajátosság az angol jogban az is, hogy a bírók gyakran több jogterületen is szívesen tevékenykednek, az egyes jogesetekben közjogi, illetve magánjogi jogi kérdéseket is megvitatnak². A *common law* jogász az angol jog erősségének tarthatja az esetjogot, mint jogforrást, a precedens-rendszerrel együtt, ami Cartwright szerint bizonyosságot és érvényességet biztosít a jogrendszernek: ezek az elemek a jognak világosságot és kiszámíthatóságot is kölcsönöznek. Szerinte hajlékonyságról is beszélhetünk az angol jogban, de ez korlátozott mértékű, mivel az esetjog a korábbi döntéseken alapul³.

Az angol szerződési jog is a *common law* egyik fontos (alap)eleme, ami azt is jelenti, hogy a szabályai és alapelvei a bírósági esetekből származnak (a *High Court*, a *Court of Appeal*, és a *Supreme Court of the United Kingdom* döntései kötelezőek a bíróságokra nézve). Érdemes hozzátenni a bíróságok kötelező ítéleteinek értelmezéséhez, hogy a *Supreme Court of the United Kingdom* döntései minden alatta lévő bíróságra nézve kötelezőek, a *Court of Appeal* ítéletei minden alatta lévő bíróságra és saját magára, a *High Court*-éi pedig az alatta lévő bíróságokra kötelezőek. Általában

1 EÖRSI Gyula: *Összehasonlító polgári jog*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, 306.

2 FREEDLAND, Marc – AUBY, Jean-Bernard: *The Public Law Private Law Divide*. Oxford, Hart Publishing, 2006, 95.

3 CARTWRIGHT, John: The English Law of Contract: Time for Review? *European Review of Private Law*, 2009/2, 161.

ennek a bíróságnak az ítéletei követik a korábbi döntéseit, kivéve, ha a (megállapított) jog bizonyíthatóan téves volt⁴. A *Privy Council*-nak (ill. a Privy Council Igazságügyi Bizottságának – the Judicial Committee of the Privy Council) az Egyesült Királyságon kívüli joghatóságok fellebbezése alapján hozott határozatai általában rendkívül befolyásosak (azon az alapon, hogy a *common law* elvének egyértelmű kijelentései), bár technikailag a *Privy Council* esetjoga nem kötelező az angol bíróságokra nézve⁵.

A bírósági esetek mellett több fontos törvény is fellelhető az angol szerződési jogban. Ilyenek például a *The Law Reform (Frustrated Contracts) Act* (1943) (Jogi reform – meghiúsult szerződésekről szóló törvény), a *The Civil Liability (Contribution) Act* (1978) (A polgári felelősségről szóló törvény), a *The Contracts (Rights of Third Parties) Act* (1999) (A szerződésekben szereplő harmadik személyek jogairól törvény), valamint a *The Consumer Rights Act* (2015) (Fogyasztói jogok törvénye) jogszabályok. A fogyasztói szerződésekre vonatkozó joganyagban az angol jogi előírások mellett az EU normái is megtalálhatóak⁶ (még).

Az Egyesült Királyságban nincsen magánjogi kódex, ezért a szerződés, illetve a szerződési jogi rendszer meghatározása bizonyos nehézségekkel jár. Az angol jogról Beale azt írja, hogy nincs a szerződésnek jogi definíciója,⁷ illetve Chen-Wishart szerint a szerződésekre a szerződési jog szabályait kell alkalmazni⁸. Nagy-Britanniában a *common law* rendszerben az élő joggyakorlat szintjén történő jogfejlődés során fokozottan figyelembe kellett venni a fejlett kereskedelem igényét⁹.

Csakúgy, mint a kontinentális jogokban, az angol jogban is felmerül az egyes kötelmi jogi jellegű tényállások elválasztásának és megkülönböztetésének igénye. Például a szerződési jog a szerződéses kötelezettségeket jelenti, míg a *tort* valamilyen károkozás kapcsán merül fel („*wrongful acts, omissions causing harm*” – „hibás cselekedetek és mulasztások, amelyek kárt

4 ANDREWS, Neil: *Arbitration and Contract Law. Common Law Perspectives*. Switzerland, Springer, 2016, 165.

5 Andrews (2016) i.m. 165.

6 STONE, Richard – DEVENNEY James: *The modern law of contract*. Abingdon, Routledge, 2015, 2.

7 BEALE, Hugh: *Contract Law Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford, Hart Publishing, 2002, 58.

8 CHEN-WISHART, Mindy: *Contract Law*. Oxford, Oxford University Press, 2005, 35.

9 TÖRÖK Gábor (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. III. kötet. Kötelmi Jog Általános rész*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008, 10., 13-14.

okoznak”)¹⁰. Az elmúlt években a szerződés és a *tort* között előfordult bizonyos közeledés. Például abban az esetben, ha egyik felet valamilyen kár éri, akkor lehetséges megoldást keresni, mind a szerződési jogban, mind pedig a *tort*-ban. És mivel egy felperes nem nyerhet kétszer, ezért a kártérítés esetében is a szerződésjogi megoldást választják inkább, mert így egyszerűbben el tudják kerülni a *tort* alkalmazásából eredő problémákat¹¹.

Az angol általános szerződési jog a szabályok és alapelvek kombinációja. A szabályok inkább különösek, az alapelvek inkább általánosak. Bár ezek elhatárolása nem olyan könnyű, mert a bírók is a szabályokra vagy doktrínákra alapelveként hivatkoznak, ld. a *Dunlop Pneumatic Tyre Ltd. vs. Selfridge and Co. Ltd.* (1915) esetet.¹² Vékás¹³ felhívja arra a figyelmet, hogy az angol szerződési jogban észrevehető az egyes szerződéstípusok hiánya, és ennek a következményeként az általánosabb szerződési jogi rendszer megjelenése. További jellegzetessége volt a korai angol jognak a primitív actio-rendszerre alapozott eljárásjogi megközelítés, illetve ezek szerződésjogi alkalmazása, amely egészen a 19. század második feléig fenn is maradt.

Lord Diplock szerint^{14,15} az angol jog a szerződéseket, mint kötelezettségek forrásait tekinti, és azt akarja elérni, hogy az az ember, aki ígéretet tesz valakinek, tartsa be azt. De ez csak azzal a történetileg kialakult feltétellel érvényes, hogy az ígéretnek egy bizonyos formát kell felvennie (pl. hivatalos formát, l. *deed*, vagy ha a másik fél is cserébe megígér valamit, l. *consideration*).

A szerződés az angol jogban egy olyan megállapodás, amely jogilag kötelező érvényű. A két fél között létrejövő szerződéseket leggyakrabban kétoldalú szerződésekként (*bilateral contracts*) emlegetik, mert a két szerződő fél ígéretet tesz egymásnak, amelyet kötelesek teljesíteni. Van egy olyan fajtája a jogilag kötelező érvényű megállapodásoknak, amelyekben csak az egyik fél tesz ígéretet. Például egy szerződő fél

10 TWIGG-FLESNER, Christian: *The europeanisation of contract law*. London and New York, Routledge-Cavendish, 2008, 2.

11 FURMSTON, Michael P.: *Cheshire, Fifoot and Furmston's Law of Contract* (16th edn). Oxford, Oxford University Press, 2012, 109.

12 ANDREWS, Neil: *Contract Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011, 5.

13 VÉKÁS Lajos: *A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977, 39.

14 Lord Diplock megállapításait a *Moschi v. Lep Air Services Ltd.* (House of Lords) ügyben ismerteti H.G. BEALE et al.: *Contract Law*. Oxford, Hart, 2002, 11.

15 BEALE et al. i.m. megjegyzi ugyanakkor, hogy az angolszász jogban a szerződések jogát a kötelmi jogtól külön tanulmányozzák.

kiköt egy eredményt (pl. pénzt ad annak, aki a leggyorsabban futja le a maratont egy versenyen), de erre előzetesen a versenyzők nem tesznek ígéretet (eleve több esélyes futó is lehet). Ezeket az angol jog egyoldalú szerződéseknek nevezi (*unilateral contracts*).¹⁶ A szerződéseket aszerint is csoportosítják, hogy formaiság nélküli, egyszerű szerződésekről (*simple contracts*), vagy pedig valamilyen formai kellékkel bíró megállapodásról van szó (*deed*). Kontinentális szempontból az angol szerződési joggal éppen az a probléma, hogy valójában kétféle szerződési jog létezik. Az első az egyszerű szerződések, az informális megállapodások köre. A másikat kevésbé ismerik, de ennek ellenére ugyanolyan fontos. Ez a megállapodások formális írásos okiratban, hagyományosan „aláírt, lepecsételt és kézbesített” (signed, sealed and delivered - deed) dokumentumban való létrehozása. Amint egy megállapodást okiratban hoznak létre, számos, az egyszerű szerződés jogára jellemző doktrína, beleértve az ellenszolgáltatás (consideration) doktrínáját is, alkalmazása erre nézve megszűnik¹⁷.

Az angol jogban is az ajánlat és az elfogadás hozza létre a szerződést, ez a gondolat elsőként az *Adams v Lindsell* (1818) esetben bukkant fel, és aztán központi jellegű elemmé vált. (Ennek az alapelvnek a gyökerét Justinianus Digestájában találhatjuk meg, illetve Powell 1790-es értekezésében hivatkozott rá.) Ez a megoldás jelent meg a híres *Carlill v Carbolic Smoke Ball Co* (1893) esetben is¹⁸. Tehát az angol jogban, hasonlóan a kontinentális jogrendszerekhez, egy egyszerű szerződéshez is szükség van egy ajánlatra (*offer*) és annak elfogadására (*acceptance*). Burrows az ajánlat fogalmához idézi E. Peel-t (Treitel on the Law of Contract. Sweet & Maxwell 2015, 14. kiadás, 2. fejezet – 002. pont), aki szerint az egy „meghatározott feltételekkel történő szerződéskötési hajlandóságnak a kinyilvánítása, amit azzal a szándékkal tesznek, hogy kötelezzen, mihamlgy a címzett elfogadja”.^{19,20} Az ajánlatot meg lehet adni szóban vagy írásban, illetve az ajánlattevő magatartásával is utalhat rá. Az ajánlat szólhat egy (meghatározott)

16 BURROWS, Andrew: *A Casebook on Contract* (7. kiadás). Oxford, Hart Publishing, 2020, 3-4.

17 KOOPS, Egbert – ZWALVE, Willem: *Introduction: The equity phenomenon*. In: KOOPS, Egbert – ZWALVE, Willem (eds.): *Law & Equity Approaches in Roman Law and Common Law*. Leiden-Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2014, 11.

18 FURMSTON i.m. 11.

19 'An expression of willingness to contract on specified terms, made with the intention that it is to become binding as soon as it is accepted by the person to whom it is addressed'.

20 BURROWS (2020) i.m. 4.

személynek vagy személyek egy csoportjának, illetve a világ egészének is.²¹ Hozzá kell tenni az ajánlat szabályaihoz, hogy az visszavonással, elutasítással, határidő lejártával és néha az ajánlattevő halálával szűnik meg. Az ajánlat vagy meghatározott ideig áll nyitva, vagy észszerű időtartamra szól. Hogy mi számít észszerű időtartamnak, az a tényektől függ. A *Manchester Diocesan Council for Education v Commercial and General Investments Ltd.* (1969) ügyben egy ajánlatot 1964. augusztus végén tettek, és ez még 1965 januárjáig sem szűnt meg. Az észszerű időtartam megállapításában a felek magatartása az ajánlatot követően releváns volt²².

Az elfogadás (*acceptance*) fogalmát az ajánlat pontos feltételeihez való hozzájárulás végső kifejezéseként lehet megadni. Az elfogadásnak és az ajánlatnak pontosan meg kell egyeznie, ezt „tükörkép szabálynak” (*the mirror-image rule*) is nevezik (l. a *Hyde v Wrench*, 1840 esetet)²³. Richards hozzáteszi, hogy két elv jelent meg az elfogadás definíciójához és annak objektív létezéséhez kapcsolódóan. Az egyik, amit a *Taylor v Laird* (1856) ügyben kifejtettek, az, hogy az ajánlat elfogadásának válasznak kell lennie az ajánlatra és egyeznie kell az ajánlat feltételeivel (egyértelműnek és feltétel nélkülinek kell lennie). A másik, hogy az ajánlat elfogadását közölni kell az ajánlattevővel²⁴.

A szerződési jogban a felek kötelezettségeit kizárólag saját magukra állapíthatják meg a szerződés általános szabadsága szerint. (A *Felthouse v Bindley* (1862) eset például azt mutatja, hogy a kötelezettségeket nem lehet egy harmadik félre telepíteni – *privity of contract* elve.)

2. Az angol szerződés fogalmának történeti fejlődése

Az angol szerződés jog kialakulásának kezdetei visszamennek egészen a 13-14. századig. Ebben az időszakban a *common law* bíróságok egyre több korábban létrejött kisebb-nagyobb helyi bíróság fölé tudtak emelkedni. Néhány helyi bíróság kezdetleges szerződési ügyekben járt el, illetve kereskedelmi jogi (*law merchant*) ügyekben ítélezett, gyakran helyi vásárokon, piacokon és kikötőkben működtek. A *common law* bíróságok ezzel szemben egy sokkal általánosabb joghatóságként voltak jelen. A szerződés fejlődése a *covenant* és *debt* formákkal vette kezdetét

21 RICHARDS, Paul: *Law of Contract*. London, Pearson, 2017, 18.

22 BURROWS (2020) i.m. 49-50.

23 BURROWS (2020) i.m. 25.

24 RICHARDS i.m. 28.

(amelyeket ma formális 'pecséttel' ellátott és egyszerű szerződésként lehetne jellemezni)²⁵.

A középkor és az újkor elején az angol szerződésjogi dogmatika szigorú volt, a szerződés tartalmának világosnak és kifejezettnek kellett lennie. Ez azt jelentette, hogy ha a szerződésben az egyik szerződő fél nem határozta meg pontosan az akaratát, nem tért ki az összes számára lényeges pontra, nem értette, amit aláírt, vagy csak a saját érdekét nézte, akkor sem volt lehetséges a szerződés érvényességében kételkedni. Igen sokáig a szerződési jogban a felek szerződéskötéskori kizárólagos akaratát nézték, viszont ez a felfogás akkor változott meg később, amikor a szerződésekben szerepet kaptak társadalmi megfontolások²⁶.

2.1. A writ-rendszer

A modern szerződési jog a *common law writ* rendszeréből fejlődött ki. Az első *writ*-ek, amelyek a személyek közötti kapcsolatokat szabályozták, mind eljárási, mind bizonyítékkal bíró eszközök voltak, amelyek a királyi bíróságokon csak korlátozott erővel bírtak (bizonyos előírásoknak meg kellett felelniük). Oldham szerint mivel ezek formálisak voltak, a szerződési jogban szükség volt újabb, modernebb eszközökre. Sokkal hajlékonyabb formája volt az akciónak az *assumpsit* (jogügyletből eredő károk megtérítésért szolgáló kereset). Azok a középkori *writ*-ek, amelyek a legközelebb kerültek ahhoz, amit ma szerződéses akcióknak gondolunk, a *covenant* és a *debt* voltak. A *covenant*-on olyan ígéretet érthetünk, amelyet sosem teljesítettek, a *debt*-ek pedig valamilyen ki nem fizetett pénz behajtására szolgáltak. Ezen elemeknek is voltak kötelező tartalmaik, illetve bizonyos esetekre nem vonatkozott a keresetük²⁷.

A 17. században egy olyan alapelv jelent meg, hogy nemcsak ígéretet kell adni, hanem valamilyen motiváló okát is bizonyítani kell ennek. Az ígéretet úgy tekintették, mint akaratnyilatkozatot, amelynek van jogi hatása, ugyanakkor az akaratnak létezik egy motiváló tényezője vagy *consideration*-je²⁸. A szerződés feltételezi a kölcsönös ígéreteket (ami fontos sajátossága a *consideration*-

25 RICHARDS i.m. 3.

26 GORDLEY, James: *Contract*. In: TUSHNET, Mark – CANE, Peter (eds.): *The Oxford Handbook of Legal Studies*. Oxford, Oxford University Press, 2003, 8., 14.

27 OLDHAM, James: *English Common Law in the Age of Mansfield*. Brooks Hall, The University of North Carolina Press, 2004, 79-80.

28 RICHARDS i.m. 5.

tannak, I. később). Ennek alapgondolatát a *Stangborough v Warner* (1589) ügyben fogalmazták meg. A 17. századi jogesetek azt támasztják alá, hogy amennyiben tett valaki egy ígéretet, azt nem vonhatta vissza a másik fél hozzájárulása nélkül, a végrehajtható szerződések kötelezőek és peresíthetőek voltak. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szerződés kötelezőségének eredeti szándéka nem az volt, hogy az egyik fél már akkor is perelhessen, ha saját maga még semmit sem teljesített a másik felé²⁹.

A 18. században élt Blackstone³⁰ (mint az angol jog talán legelső tudományos igényű feldolgozója) kommentárjában úgy definiálja a szerződést, mint megállapodást egy meghatározott dolog megtételére vagy meg nem tételére, amely egy elégséges ellenszolgáltatással jár együtt (*“an agreement upon sufficient consideration to do or not to do a particular thing”*). Oldham szerint Blackstone a szerződéseket nem úgy csoportosította, hogy milyen elemek hoznak létre egy kikényszeríthető kötelezettséget, hanem aszerint, hogy milyen hatásai vannak a szerződések különböző fajtáinak a tulajdonjogokra³¹. Majd később P. S. Atiyah angol jogtudós is a Blackstone első kiadásában szereplő módon értette a szerződést, meghatározott tranzakciókban és viszonyokban létezőként (mester és szolgál, férj és feleség)³². Vékás szerint ekkor még a szerződési jog csak egy kiegészítő toldalék volt a tulajdonjoghoz (Blackstone-nál)³³.

John Powell 1790-ben *Essay upon the Law of Contracts and Agreements* címmel írt egy könyvet, ami azért érdekes, mert értekezéseket nem nagyon írtak akkor még a szerződési jogról. Ebben a könyvben Powell elkezdte vizsgálni a szerződésről szóló általános szabályokat és alapelveket. Számos munka követte ezt a tanulmányt, például Chitty (1826), Addison (1847), Leake (1867), Pollock (1875) és Anson (1879) írásai. Érdekes tény, hogy mivel Angliában nem volt előzménye a szerződéses munkáknak, ezért az írók a római jogi (kontinentális) hagyományokra támaszkodtak. A francia R. J. Pothier munkásságának a hatását is ki kell emelnünk, akinek legnagyobb műve, a 1761-64-ban franciául megjelentetett és a *Treatise on the Law of Obligations* címmel 1806-ban angolul publikált munkája

29 FURMSTON i.m. 87-88.

30 BLACKSTONE, Sir William: *Commentaries on the Laws of England*. Chicago, University of Chicago Press, 1979; PREST, Wilfrid (ed.): *Blackstone and his Commentaries Biography, Law, History*. Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2009.

31 OLDHAM i.m. 84.

32 Uo.

33 VÉKÁS i.m. 57.

természetjogi hatásokat mutat. A befolyása kimutatható volt az angol jogra, a kontinentális Európa felfogását közvetítette a szerződési jogról a szigetországba. Persze ennek a könyvnek a használata a jogban is sajátos (angol) módon alakult, mert elsősorban az esetjogban kezdték el alkalmazni azokat az elképzeléseket, amelyek a könyvben szerepeltek, és ezek a gondolatok manapság is éreztetik hatásukat az angol szerződési jogban³⁴.

A 19. századot megelőzően tehát az angol szerződési jognak nem volt szisztematikus doktrínákon alapuló rendszere, kevés jogi szakmunka foglalkozott ezzel a jogi területtel, nem is létezett igazi szerződési jog. Bizonyos „akciók” (tevékenység-formák) strukturálták a szerződési jogot (l. *covenant és assumpsit*). Az esetjog precíz volt, de nem tartalmazott általános doktrínákat és alapelveket. A klasszikus angol szerződési jog koncepciója két különböző forrásból táplálkozott. Az elsőt a bírósági döntések jelentették, amelyek egy többé-kevésbé koherens anyagát a *treatise*-szerzők rakták össze. A második alap pedig a szerződési jog általános modelljének a felismerése a 19. század második felében. Ez lett a modern szerződési jog alapja³⁵. A szerződés *common law* szerinti modellje a kereskedelmi alku³⁶.

2.2. A modern angol szerződési jog

A 19. század egy fontos fordulópont volt a szerződési jogban, mivel akkor jött létre az a felépítmény, ami az angol jogot a mai napig jellemzi. Andrews szerint az angol szerződési jog a 19. században nyerte el a jelenlegi formáját³⁷. Cartwright is azon a véleményen van, hogy a modern szerződési jog alapját a 19. század közepén hozott döntések alakítják (amelyek támaszkodtak a korábbi döntésekre), de a szerződési jog formálódására jelentős hatást gyakoroltak a különböző kontinentális jogok (illetve azoknak az angol szerződési joggal való összehasonlítása), mint például a római jog és a korabeli francia jog (*Code Civil*)³⁸. Az angol jogban megtalálhatjuk a természetjogban honos elméletek elfogadását, pl. az ember tulajdonjogára vagy az állami beavatkozás korlátozott mértékére vonatkozó tételeket. Ezekből az elméletekből következett a szerződés szentsége (*sanctity of contract*). Ugyanakkor fontos elem jelent meg: az öntudatos, érdekeire

34 FURMSTON i.m. 91.

35 WIGHTMAN, John: *Contract: A Critical Commentary*. London, Pluto Press, 1996, 49.

36 CARTWRIGHT i.m. 160.

37 ANDREWS (2011) i.m. 3.

38 CARTWRIGHT i.m. 174.

figyelemmel lévő ember³⁹. Richards szerint a 19. századi nagy gazdasági, társadalmi és emberi fordulatok és kihívások is rányomták a bélyegüket az angol szerződési jogra⁴⁰. A szerződési szabadság ugyanakkor a társadalom leggyengébb tagjai számára teljes kitettséget jelentett, ezt a törvényhozás bizonyos szerződéstípusok tilalmazásával, szerződési kontrollal, és kötelező tartalommal igyekezett kezelni⁴¹. A 19. században számos olyan alapelv jelent meg, illetve a szerződési jog szerkezete maga alakult olyanná, amely napjaink angol jogát is jellemzi, a jogászok pedig a szerződési jogra sokkal inkább egy önálló jogágként kezdtek el tekinteni.

Az emberkép a modern korban változott, a kormányzati érvelés szerint a népesség egyre inkább jobban iskolázott és belátóbb lett, ami azt jelenti, hogy az emberek sokkal inkább tudják a saját érdekeiket képviselni. Tehát például a jogi védelmet le kell építeni és engedni kell az egyéneknek, hogy szabadon választhassanak⁴².

Az angol jogrendszerben kevésbé érvényesült a római jog hatása, és így a *pactum* és a *contractus* megkülönböztetésére vonatkozó római jogi követelmény, mint a kontinentális jogrendszerekben. Vékás⁴³ hangsúlyozza, hogy a *common law* jogászok azt gondolták egészen a 19. század végéig, hogy az angol jogfejlődés teljesen mentes volt minden római jogi hatástól. Ez az elképzelés azonban nem helytálló, a római jog bizonyos módokon, például az egyházi bíróságokon és a lordkancellár ítélezésén keresztül, másrészt a római jog oktatása és kutatása révén, harmadrészt pedig a régi angol jogi szaknyelv terminus technicusain át mindenképpen hatást gyakorolt az angol jogra⁴⁴. (Indirekt módon még a *lex mercatoria* révén is.) Illetve meg kell említeni a korábban utalt *treatise* szerzők munkáit is. Ellentétben a kontinentális államok többségével, a római jog recepciójára viszont nem került sor. Meg kell jegyeznünk, hogy az angol jog és a *ius commune* kapcsolatrendszere bonyolult, az angol szerződési jog fejlődésére a kontinentális jog is hatással volt, egyesek szerint még a *consideration* kialakulásában is⁴⁵.

A 19. századi klasszikus szerződési elméletnek három egymáshoz kapcsolódó eleme volt. Az egyik az árucseré (*bargain*), ami azt jelentette,

39 RICHARDS i.m. 5.

40 RICHARDS i.m. 6.

41 RICHARDS i.m. 7.

42 RICHARDS i.m. 8.

43 VÉKÁS i.m. 39.

44 KECSKÉS László: *Polgári jogi fejlődés az angol és a skót jogban*. Budapest, HVG-ORAC, 2012, 292.

45 KECSKÉS i.m. 298.

hogy a felek között egy *kölcsönös* megállapodás jött létre, *változtathatatlan* ígéretekkel. Éppen ezért az angol jogban különösen érdemes arra figyelni, hogy az egyoldalú, ajándékozási jellegű ígéret nem szerződés. A második (amely nem biztos, hogy az első feltétellel mindig egybeesik) az, hogy a szerződések a felek akaratát testesítik meg, így a felek akaratát saját magukat kötik meg és ily módon válik kikényszeríthetővé a szerződés. A harmadik eleme pedig a szerződéses szabadság, amely a szerződés megkötésének központi feltételét jelenti. Ugyanakkor a klasszikus szerződési jogot csak részben lehet az aktuális viszonyainkra illeszteni. Például az első kérdés kapcsán felmerül, hogy a szerződés nem mindig alapul az ígéret kétoldalú cseréjén. Lehet olyan eset, amikor az egyik fél ígér valamit, ha a másik fél valamilyen módon cselekszik, vagy létrejöhet úgyszólván a megállapodás, ha formális módon *deed*-et (régentepecsétes okiratban kötött szerződés volt, ez manapság megfelelő formaisággal ellátott dokumentumot jelent) alkalmazva kötik meg. Ezek az esetek még akkor is joghatással bírnak, ha ajándékozásról lenne szó, és nincs semmilyen jele az árucserének. De akkor sem beszélhetünk igazából az ígéret kétoldalú cseréjéről, amikor a szerződéseket előre megkonstruálják és a másik félnek nincs lehetősége, hogy a saját akaratát közölje, vagy a szerződésbe foglalja. Ilyenkor a megállapodás megkötése nem hasonlít egy árucserére létrehozatalához⁴⁶.

A 19. században az angol bíróságok gyakorlatában fontos elemmé vált a *szerződéses szabadság elve* (ez a 19. századi *laissez-faire* gazdasági szerepével függött össze, ebben hasonlít például a kontinentális szerződési joghoz), ezzel kapcsolatban szerepet kapott a más jogrendszerekben is ismert akarat-elmélet, és a szerződés konszenzuális jellege⁴⁷. A szerződés szabadságának két aspektusát lehet megkülönböztetni. Egyrészt, egyéni döntésen múlik, hogy létrehoznak vagy nem hoznak létre szerződést (szabadság a szerződéshez, egyéni szabadság). Másrészt, a szabadság vonatkozik arra is, hogy mit tartalmazzon a szerződés (*term* szabadsága). Az alapelvből az is következik, hogy a feleknek lehetőségük van olyan szerződéseket kötni, amelyek észszerűtlenek vagy tisztességtelenek, a bíróság nem fogja védeni a szerződőket butaságuktól.⁴⁸ Annak ellenére, hogy a szerződéses tartalom majdnem teljesen a szerződést kötő felek kezében van, vannak olyan *default* tartalmak, amelyeket a szerződés

46 O'SULLIVAN, Janet – HILLIARD, Jonathan: *The Law of Contract*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 2.

47 FURMSTON i.m. 12.

48 STONE - DEVENNEY i.m. 6.

részének kell tekinteni, ha a felek ilyen téren nem nyilvánították ki tételesen az akaratukat. Ilyen *term*-ekre (feltétel) példa az adásvételi ügyletekben, hogy a termékek a leírásoknak vagy mintának megfelelőek, kielégítő minőségűek és alkalmasak a célra. Gyakran a felek ezeket a kikötéseket nem is veszik be a szerződéseikbe, illetve örülnek annak is, hogy van törvényi szabályozás a minimális tartalomra (építési szerződés, lakásbérlet)⁴⁹. Viszont a szerződési szabadságnak egyre inkább csak illúziója maradt meg, a fent említett kötelező tartalmak mellett, illetve a jogellenesség esetében sem beszélhettünk a szerződési szabadságról, sem akkor, ha a megállapodás bizonyos szerződési képességre vonatkozó normákba ütközött (l. kiskorú). A 20. században ezek a törvényi korlátok tovább erősödtek, párhuzamosan a szerződési szabadság korlátozásával.

További állomás volt a szerződésjogi fejlődésben, hogy felismerték a szabványszerződések problémáját, és azt is, hogy ezeket az eseteket jogi szabályozással szükséges kezelni. Az Egyesült Királyságban a *Consumer Credit Act*-tel (1974) és az *Unfair Contract Terms Act*-tel (1977) próbálták meg a szabványszerződések kérdéseit rendezni⁵⁰. Érdekes ugyanakkor az angol jognak az a felismerése, hogy a szerződési szabadság nem mindig tekinthető pozitív alapvonnásnak, és szükség van arra is, hogy a gyengébb felet megpróbálják védeni⁵¹. A törvényi beavatkozás szükségessége mellett szólt, hogy a bíróságok nehezen, vagy egyszerűen nem találják helyénvalónak megváltoztatni a *common law* szerződéses szabályait. Míg a 19. század derekán erre képesnek bizonyultak, annak érdekében, hogy kialakítsák a modern szerződési jogot, addig a modern korban kevésbé érzik erre hivatottnak magukat⁵². Cartwright idézi Lawson professzort, aki 1951-ben egy előadássorozatában kifejtette, hogy az angol jog erőssége, hogy szoros kapcsolatot tart fenn a mindennapi élet változó igényeivel. Hozzátette, hogy a 19. századi közepén emblematikus bírók (pl. Blackburn, Willes) a *common law* legtartósabb magját építették fel, és olyan problémákkal kellett foglalkozniuk, amelyek manapság már nem kerülnek elő (a nagy mű kész, és csak marginális eseteket kell megoldani). Ez utóbbi állításhoz

49 PEEL, Edwin: *The Common Law Tradition: Regulation of Boilerplate Clauses under English Law*. In: CORDERO-MOSS, Giuditta (ed.): *Boilerplate Clauses, International Commercial Contracts and the Applicable Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011, 129.

50 O'SULLIVAN – HILLIARD i.m. 3.

51 FURMSTON i.m. 104.

52 CARTWRIGHT i.m. 160.

Cartwright hozzáfűzi, hogy azt (sem akkor) sem manapság nem tartja elfogadható gondolatnak.⁵³

A bíróságok beavatkozása kapcsán felmerül a kérdés, miből tudják megállapítani, hogy mikor jártak el a felek szabadon és akaratuknak megfelelően. A szerződések létrehozatala az „elmék találkozása” (*meeting of the minds*) – idézi O’Sullivan a közkeletű mondást. Ez az elképzelés – véleménye szerint – azonban a 19. században sem állta meg a helyét, azért, mert az angol jog szerint a felek szándékát *objektíven* kell megítélni, aszerint, hogy a szavaik és a tetteik egy racionálisan gondolkodó embernek (*reasonable person*) mit jelentenek⁵⁴. Meg kell említeni itt, hogy Gordley szerint az *akaratelmélet* nagy hatást gyakorolt az angol szerződési jogi doktrínára⁵⁵. Viszont ez az elgondolás kritikákat is kapott, ezekről Gordley úgy véli, hogy az akaratelméleteket (*will theories*), amelyeknek európai kontinentális gyökere is van, néhány jogász, például Holmes azért támadta, mivel úgy gondolta, hogy az akarat koncepció üres. Holmes ehelyett az objektív elméletet támogatta, amely bizonyos következményeket kapcsolt a felek külső megnyilvánulásához. Williston szerint az objektív elméletben a felek külső megnyilvánulásából azokat a megállapodásokat kell figyelembe venni, amelyekről ténylegesen saját akaratukból őszintén nyilatkoztak⁵⁶. A *consideration* mellett (l. lenn), a 19. században a *common law* jogászok két további lehetőséget találtak, amikor az ígéretek kikényszeríthetőségét akarták az akarat-elméletekkel összefüggésbe hozni. Az egyik szerint a felek azt akarták, hogy az ígéletük jogilag kötelező legyen (Pollock nyomán a *Balfour v. Balfour*, 1919 ügyben). A másik lehetőség az ajánlat és az elfogadás doktrínája volt. Az angolok ezt az elképzelést a 18. század végére ill. a 19. század elejére fogadták el. A *common law treatise* szerzők (a kontinentális jogászokhoz hasonlóan) úgy magyarázták meg ezt, hogy a szerződés a felek akaratára, és ezért az akaratot mindkét félnek ki kell fejeznie⁵⁷.

A 20. századtól kezdve elindult az a törvényhozási folyamat, amely a szerződési jogra egyre több szabályt dolgozott ki. Kezdetben mindösszesen egy-egy problémát jelentő kérdést kívántak szabályozni. Elsőként például a

53 CARTWRIGHT i.m. 157.

54 O’SULLIVAN – HILLIARD i.m. 3.

55 GORDLEY (2003) i.m. 4.

56 GORDLEY (2003) i.m. 7.

57 GORDLEY (2004), James: *Enforceability promises european contract law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004, 14.

kereskedelmi jogi területet akarták kodifikálni, hasonlóan az európai kontinens jogrendszereihez, ennek köszönhetően jött létre a *Sale of Goods Act* 1897-ben. A huszadik században lehetünk tanúi egy a szerződésjogra is erőteljesebb hatást gyakorló jogalkotási hullámnak. Ennek jó példája a *Misrepresentation Act* 1967-ből, illetve a *Resale Prices Act* 1964-ből. A törvények egy része elsősorban a bírói gyakorlatban kialakult szabályokat akarta összefoglalni (amit az angol nevük, *codifying statutes* is mutat). A törvényhozás azonban nem törte meg a hagyományos angol szerződésjogi berendezkedést, mivel az továbbra is a hagyományokon alapuló, kodifikálatlan jogterület maradt⁵⁸. Cartwright szerint ugyan több a törvényi norma a szerződésjogban, de ezek továbbra is korlátozottak, illetve gyakran valamilyen csoportot kívánnak védeni, mintsem, hogy alapvető változást érnének el a jogban. A törvényekre pedig azért van szükség, mert a bíróságok kevésbé akarnak közreműködni a *common law* szerződés-jogának változtatásában (l. korábban is)⁵⁹.

Az Európai Unió a fogyasztóvédelmi magánjogban jelentős hatást fejt ki, akár a 93/13, akár az újabb 2011/83 irányelvre gondolunk. (Az angol jog az előbbit egy 1994-ben történt sikertelen kísérletet követően 1999-ben vette át, az utóbbi pedig a 2015-ös Consumer Rights Act-ben található meg.) A külföldi jogfejlesztő vállalkozások szintén hatást gyakoroltak az angol jogra. Három *soft law* kódex volt, amelyek hozzájárultak a szerződési jog fejlesztéséhez: a globális kereskedelmi szerződési kódex, az Unidroit (2004), a PECL (*Principles of European Contract Law*, 2002) és a DCFR (*Draft Common Frame of Reference*, 2009). Ezen kódexek egyike sem kötelezően alkalmazandó⁶⁰.

3. Az angol szerződés-fogalom jelenlegi meghatározása

McKendrick hangsúlyozza,⁶¹ hogy az angol jogban a *szerződés* terminusnak nincs formális definíciója, ami azzal magyarázható, hogy kódex hiányában nem is volt rá szükség. A tankönyvírók gyakran kezdik könyveiket a szerződésjog fogalmának magyarázatával, de ez nem része magának a joganyagnak. A definíciók az illusztrációt szolgálják, nem céljuk, hogy meghatározást adjanak vagy teljeseleg legyenek. Charman definíciója szerint például a szerződés egy megállapodás két fél között, létrehozva olyan jogokat és kötelezettségeket,

58 VÉKÁS i.m. 58.

59 CARTWRIGHT i.m. 160.

60 ANDREWS (2011) i.m. 4.

61 MCKENDRICK (a), Ewan: *Contract Law: Text, Cases and Materials*. (Fifth Edition) Oxford, Oxford University Press, 2012, 3.

amelyek jogilag kikényszeríthetőek.⁶² A Catherine Elliott és Francis Quinn által írt *Contract Law*⁶³ szerint a szerződés bármely jogi kötelezettséget létrehozó szóbeli vagy írásbeli megállapodás. A Chris Monaghan és Nicola Monaghan által írt *Beginning Contract Law* című mű pedig az alábbi módon szól a szerződés definíciójáról. „Ahhoz, hogy egy szerződés létrejöjjön, a felek között megállapodásnak kell lennie. Ehhez szükség van egy ajánlatra, ami az ajánlat címzettje részére egyértelműen van közölve, és egy elfogadásra, amely egyértelműen tükrözi az ajánlat terminusait, és amit az ajánlat visszavonása előtt tudomására hoznak az ajánlattevőnek”.^{64,65}

Beatson et al.⁶⁶ szerint a szerződésjogot a jog azon területeként lehet definiálni, amely meghatározza, hogy egy ígéret mely körülmények között lesz jogilag kötelező erejű az azt tevő személyek számára. Treitel⁶⁷ szerint pedig „a szerződés egy megállapodás, amely a jog által végrehajtott vagy elismert kötelezettségeket eredményez. A szerződéses kötelezettségeket más jogi kötelezettségektől megkülönböztető tényező, hogy azok a szerződő felek megállapodásán alapulnak”.⁶⁸ Burrows úgy határozza meg a szerződést, hogy az egy olyan megállapodás, amelyet a jog kikényszeríthet, illetve elismeri a felek jogait és kötelezettségeit. Általában ígérek cseréjénél merül fel, és kapcsolódik hozzá az ún. objektív teszt (a szerződéseket nem a felek akarata szerint, hanem az alapján kell megítélni, amit tárgyyszerűen lehet róla gondolni), illetve a szerződések szabadságának elve is.^{69,70}

62 CHARMAN, Mary: *Contract Law*. Cullompton, Willan Publishing, 2007, 12.

63 ELLIOTT, Catherine – QUINN, Frances: *Contract Law* (Seventh edition) Harlow, Pearson Education Limited, 2009, 2.

64 MONAGHAN Chris – MONAGHAN, Micola: *Beginning Contract Law*. London and New York, Routledge, 2013, 22.

65 „In order for there to be a contract there must be an agreement between the parties. This requires an unambiguous offer that is communicated to the offeree, and an acceptance that unequivocally mirrors the terms of the offer, and is communicated to the offeror prior to any revocation of the offer.”

66 BEATSON, Jack – BURROWS, Andrew – CARTWRIGHT, John (eds.): *Anson's Law of Contract* (29th edition). Oxford, Oxford University Press, 2010, 4.

67 TREITEL, Guenter Heinz: *The Law of Contract*. (Edited by Edwin Peel, 13th edition). London, Sweet & Maxwell, 2011, 6.

68 „A contract is an agreement giving rise to obligations which are enforced or recognised by law. The factor which distinguishes contractual from other legal obligations is that they are based on the agreement of the contracting parties.”

69 BURROWS, Andrew: *English Private Law*. Oxford, Oxford University Press, 2013, 8.01. pont.

70 Burrows, Andrew: *Principles of the English Law of Obligations*. Oxford, Oxford University Press, 2015, 2, 47.

4. A consideration

Az angol jog (a francia, illetve a latin jogokban általában ismert *causa* tan híján) a szerződés érvényességét a *consideration* oldaláról kívánja megközelíteni⁷¹ (amit hozzávetőlegesen 'alkutárgy'-ként lehetne talán magyarrá fordítani). A *consideration* kifejezi, hogy egy adott szerződésben mindkét félnek valamit adnia kell (az áruk kicserélése kap szerepet), ez tükrözi a kereskedelmi jellegű angol jogfejlődést is.

4.1. A consideration kialakulása

A *consideration* kialakulását a középkorra teszik az angol jogászok. Megjelenésének oka az angol jogra jellemző bírósági gyakorlatban keresendő: a bírók azt feltételezték, hogy a szerződés megkötésekor kölcsönösség jön létre a felek között. Szerintük a *consideration* alkalmas volt arra, hogy a felek igazolni tudják egymással szembeni kötelezettségvállalásukat, a szerződési ígéretük egymás alkutárgyai lettek. A *consideration* tana a 17. század elejére a bírósági gyakorlatban teljesen elismert volt. A szerződésszegési ügyekben egyértelmű feltétellé vált, hogy a fél igazolni tudja a *consideration* meglétét a szerződésben (kivéve a pecsétes okiratban foglalt szerződéseket, *deed*)⁷². Az ígéret az akarat kinyilvánítása a szerződésben: ha létrejött a megállapodás, akkor a szóbeli ígéretnek a megtámadhatósága, illetve kikényszeríthetősége azon múlik, hogy mi volt az oka annak, hogy az ígéretet tették. Ha az ígéret (a *consideration* miatt) indokolható, akkor a megállapodást ki lehet kényszeríteni. A bíróságok azt is vizsgálták, hogy milyen kapcsolat van az ígéret és a *consideration* között (*Hunt v Bate*, 1568). Az ígéret megtételét befolyásolhatta valamilyen múltbéli dolog, például egy korábbi szívesség, ami viszont nem feltétlenül felel meg a *consideration* doktrínájának. A szerződés létrejöttéhez olyan *consideration*-ök voltak szükségesek, amelyek egymás utáni nyilatkozatokon alapulnak, és amelyek megtétele között csak kevés idő telt el⁷³.

A *consideration* doktrínája Gordley szerint három fejlődési útnak az eredménye. Egyrészt a 19 században a bírók igyekeztek gyakorlati megközelítéssel egy (*assumpsit* formájában jelentkező) ígéret kikényszerítését korlátozni. Másrészt a 19. században és a korai 20. században formalista

71 CABRILLAC, Rémy: *Droit européen comparé des contrats*. Paris, LGDJ, 2012, 26-29.

72 VÉKÁS i.m. 39.

73 FURMSTON i.m. 7.

szempontból kívánták meghatározni, hogy mi is az a *consideration*. Harmadrészt, a bírók gyakorlati kísérletének tartja a *consideration*-t, hogy a tisztességtelen szerződésekre megoldást találjanak, bár – Gordley hozzáteszi – a bírók nem gondolták úgy, hogy a bíróságnak meg kellene állapítania a szerződés tisztességét. Ezért az eredmény meglehetősen zavaros lett.⁷⁴ Persze lehetséges lett volna, hogy a bíróságok a tisztességtelenség szabályait is figyelembe vegyék a 19. és 20. században egy szerződés értékelésénél. Az angolok kevésbé meghatározóan, de bizonyos esetekben továbbra is alkalmazzák ezt az eszközt, ha egy alku tisztességtelenség bizonyul (Cresswell v. Potter, 1978)⁷⁵. Az angol *common law* bírák egyébként sosem érezték azt, hogy szükséges pontosan meghatározniuk a *consideration*-t⁷⁶.

Gordley utal arra az elméletre, hogy a *consideration* alapja lehetett a kontinentális jogrendszerekben a csereszerződések kapcsán előforduló *causa*. A *common law* bíróságok a csereszerződések ígéretein túl egész sor más megállapodásoknál is megtalálták a *consideration*-t: pl. apósok ígéretei leendő vejüknek, vagy más ingyenes kölcsönök és biztosítékok esetén (*gratuitous loan* és *bailment*).⁷⁷

4.2. A *consideration* szerepe

A *consideration* jelenlegi funkciója az, hogy segítséget nyújtson a megállapodások értékelésében, hogy ti. melyeket lehet kikényszeríteni az állam által. Az ilyen típusú szabályok a „kikényszeríthetőség emblémáját” (*badge of enforceability*) adják bizonyos megállapodásoknak. McKendrick szerint az angol jogban a *consideration* mellett ezt a szerepet kisebb mértékben az alakiságok doktrínája (*doctrine of formalities*) végzi el. Ezen kívül léteznek más szabályok is, mint például a kényszer (*duress*), megtévesztés (*misrepresentation*) és jogellenesség (*illegality*), amelyek fontos szerepet játszanak annak megítélésben, hogy egy szerződés mennyiben kikényszeríthető (és valóban törvényesen jött-e létre)⁷⁸.

74 GORDLEY, James: *Consideration*. In: SMITS, Jan M. (ed.): *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Cheltenham, Edward Elgar, 2006, 180.

75 GORDLEY (2006) i.m. 183.

76 GORDLEY (2004) i.m. 11.

77 GORDLEY (2006) 180-181.

78 MCKENDRICK, Ewan: *Contract Law*. (11. kiadás) London, Palgrave, 2015, 61.

4.3. A *consideration* meghatározása

Lord Coke mondása szerint: „minden *consideration* ... vagy a jogosult számára előny, vagy a kötelezettet számára költség (kötelezés)” (every *consideration* ... must be to the benefit of the defendant or charge to the plaintiff)⁷⁹. Amikor megjelentek a szerződésekről szóló értekezések (*Treatises*), és a szerződési jog egyetemi tárgy lett, akkor a *common law* jogászok megpróbálták a *consideration*-t definiálni. Ez a keresés Gordley szerint kudarcra jutott, mert a *consideration* gyakorlati eszköz volt (hogy a pusztán ígéretet el tudják vele utasítani), nem pedig egy jól körüljárható koncepció. Utal arra, hogy a 19. századi traktátus-szerzők a *consideration*-t a *causa* helyi változatának tartották⁸⁰.

McKendrick szerint a *consideration* ortodox értelmezése a kölcsönösség elképzelésén alapul: egy ígéretet addig nem lehet kikényszeríteni, amíg valamit nem adtak cserébe (egy ellen-ígéretet), vagy pedig az első ígértező már nem kapott valamit a másiktól⁸¹. A klasszikus definíció a *Currie v Misa* (1875) ügyben jelent meg. McKendrick megjegyzi, hogy az nagyon valószínű, hogy amikor a bíróságok első alkalommal használták a *consideration* szót, akkor nem többet értettek alatta, mint hogy van egy ok, hogy az ígéretet kikényszerítsék⁸².

Az egyik leghíresebb szerződési jogesetben, a *Carlill v Carbolic Smoke Ball Co* (1892) ügyben szintén felmerült a *consideration* kérdése. Egy téli meghűléses megbetegedések ellen alkalmazható gyógyhatású készítmény (füstgolyó) reklámlakáján azt ígérték meg az előállítók, hogy amennyiben valaki rendszeresen használja azt, de ennek ellenére mégis elkapja az influenzát, akkor kártérítést (díjat) fognak fizetni. Az egyik ügyfél rendszeresen használta, mégis megbetegedett. Az ügyben a bíróság támaszkodott a *Currie v Misa* esetre, és úgy határozta meg a reklám-ígéretet, mint egy ajánlatot. A *Currie v Misa* ügyben továbbá a bíróság szerint a *consideration* „vagy az egyik felet megillető jogból, kamatból, haszonból vagy a másik fél által adott, elszenvedett, illetve vállalt tőrésből, kárból, veszteségből vagy felelősségből áll.”⁸³ A füstgolyó-esetre alkalmazva a

79 GORDLEY (2006) i.m. 11.

80 GORDLEY (2004) i.m. 181.

81 MCKENDRICK (2015) i.m. 67.

82 MCKENDRICK (2015) i.m. 61.

83 “Consist either in some right, interest, profit, or benefit accruing to the one party, or some forbearance, detriment, loss, or responsibility, given, suffered, or undertaken by the other.”

megközelítést: a felperes Carlill kisasszony füstgolyó használata tekinthető *consideration*-nek, a hirdető cég oldaláról pedig az ő füstgolyó használata a cég saját hasznává vált⁸⁴.

Sir Frederick Pollock is adott egy meghatározást a *consideration*-re⁸⁵: „az egyik félnek (az ígéretet kapónak) egy cselekedete, vagy valaminek a tűrése, illetve ezek ígérete az az ár, amelyért a másik félnek (az ígéretet tevőnek) az ígéretét megveszik, és az így adott ígéret kikényszeríthető”⁸⁶. Ezt a definíciót aztán több esetben is felhasználták, például Lord Dunedin a *Dunlop v. Selfridge* (1915) ügyben. A *consideration* általános értelemben azt fejezi ki, hogy a piaci körülmények között semmit sem lehet ingyen kapni, ha szerződési jogokat akar valaki, akkor fizetni kell érte. A fenti meghatározásokon túl számos ítéletet kell megemlítenünk, amely a *consideration* szerepét érintette. Az angol jogban a megállapodások csak akkor bírnak szerződési joghatással, ha *consideration* támogatja őket, ami a kölcsönösségen alapul, hangsúlyozták a *Thomas v Thomas* (1842) esetben. A *Tweddle v. Atkinson* (1861) ítélet aláhúzta, hogy a *consideration*-nek mindig az ígértevetőtől kell származnia.

Vékás szerint a *consideration* lényege abban ragadható meg továbbá, hogy a szerződés „kielégítő kölcsönösség (kompenzáció)” esetén nyeri el teljességét és nem teljesítés esetében szankcionálhatóvá is válik⁸⁷. Janet O’Sullivan⁸⁸ megfogalmazása szerint a *consideration* az ígéret ára, amit a szerződő fél kap a másik féltől az ígérete ellenében. [A *consideration* eltér a szerződés létrehozására vonatkozó szándéktól (l. alább)]. O’Sullivan szerint például, ha valaki egy jótékonyági szervezetnek adományoz, akkor azt egy pozitív élmény miatt teszi. De ez számára nem lesz *consideration*, mivel a jótékonyagsból nem kap semmilyen ellenértéket, vagy éppen az ígéretért nem kap ellenígéretet. Ez a tett egyértelműen ajándékozási jellegű, és nem lehet peresíteni akkor sem, ha a beígért összeget nem kapja meg a jótékonyági szervezet. A *consideration* a szerződéses alku része. Ugyanakkor van jogi megoldás arra, hogy egy adományozási jelleggel ígért értéket is ki lehessen kényszeríteni. Ez akkor lehetséges, ha az adott jótékonyági célra

84 O’SULLIVAN – HILLIARD i.m. 95-97.

85 ANDREWS (2011) i.m. 125.

86 „An act or forbearance of one party (the promisee), or the promise thereof, is the price for which the promise of the other (the promisor) is bought, and the promise thus given is enforceable”

87 VÉKÁS i.m. 56.

88 O’SULLIVAN – HILLIARD i.m. 95.

szolgáltató kötelezettségvállalást írásban rögzítik, amely alkalmas arra, hogy a törvényileg meghatározott *deed* szabályainak eleget tegyen.

A *consideration* tehát a megállapodás kapcsán a félnél jelentkező valamilyen „hátrány” (sérelem), vagy haszon. A hátrány esete (ezt szélesebb értelemben szükséges figyelembe venni, bár az illegális tevékenységek ki vannak zárva) például, ha az egyik fél valamilyen hasznot ad át a másik félnek, de ez lehet harmadik fél számára jutatott előny is. Hasonló ehhez a helyzethez, ha a fél jogilag van kötelezve arra, hogy valamit tegyen. Andrews utal arra, hogy az előny és a hátrány között létrejöhet valamilyen kapcsolat is, erre példa lehet a *Barry v. Davies* (2000), ahol a *Court of Appeal* azt találta, hogy amennyiben egy aukción az árverésre vonatkozóan tesznek egy ajánlatot, akkor az aktuális ajánlattevő szolgáltatja a *consideration*-t, amíg nem érkezik jobb ajánlat⁸⁹.

A *consideration*-t másképpen megfogalmazva az ígéret cseréjének is lehet tartani⁹⁰. Mindkét félnek ígérnie kell valamit a másiknak kölcsönösen. Ugyanakkor ennek az ígéretnek kifejezettnek kell lennie és az adott ajánlattevőtől kell származnia. Lord Denning a *Combe v. Combe* (1951) ügyben megosztotta azt a feltevését, hogy a *consideration*-nek vagy kifejezettnek kell lennie, vagy beleértettnek. Ez utóbbin azt kell érteni, hogy az adott fél ajánlattételének olyannak kell lennie, hogy az adott helyzetből a másik fél részére a *consideration* kiderülhet. Ezzel szemben, ha egy korábbi és nem kért szolgáltatásért valaki cserébe valamilyen ajándék-jellegű szolgáltatást ad, akkor az leginkább ajándékszerű és hiányzik a *consideration*-je. Ezért ilyen szempontból kikényszeríthetetlen. Ebben az a megfontolás játszik közre, hogy a szolgáltatás nem volt kért, aki a szolgáltatást adta, még ha abban a feltévesben is volt, hogy nem ingyen akarta a szolgáltatást adni, a nem fizetés kockázatát is felvállalta⁹¹. Egy jogesetben egy nő felmondott a munkahelyén, miután a nagyapja kétezer dollárt ígért, ha ezt megteszi. Miután a nagyapja meghalt, a bíróság úgy ítélte, hogy az ígéret megfelelő *consideration* volt, mert ilyen esetekben elegendő, ha a jogirodalomban meghatározott klasszikus tényleges *consideration* helyett az ajándékozott bizakodásában látjuk az „ellentételezést”⁹².

McKendrick szerint a *consideration*-nek három érvényességi feltétele létezik. Az első, hogy *elegendő* értékkel bíró legyen (*sufficient*), de nem

89 ANDREWS (2011) i.m. 129.

90 ANDREWS (2011) i.m. 121.

91 ANDREWS (2011) i.m. 131.

92 GORDLEY (2003) i.m. 7.

szükséges teljesen egyenlőnek lennie (*adequate*). A kérdés McKendrick szerint az, hogy mi az, amit a szerződési jog értéként ismer el. A bíróságok nem alkalmaztak egy ellentmondásmentes megközelítést a 'value' (érték) vagy a 'benefit' (előny) azonosítására. A második feltétel az, hogy „régii consideration nem consideration” (past consideration is no consideration), és a harmadik, hogy a *consideration*-nek az ígértevetőtől kell származnia. A régi *consideration* (*past consideration*) alatt a jogászok azt értik, hogy amennyiben egy consideration már teljesítésre került, amikor az ígéretet a másik fél megtette, így végül semmit sem kapott az ígéretéért, tehát semmilyen csere (reciprocitás) sem történt. Az ígértevetőtől kell származni a *consideration*-nek, de azt egy harmadik félnek is nyújthatja, ha erre kérték (*Bolton v Madden*, 1873)⁹³.

A *consideration*-nek a szerződés megkötésekor kell fennállnia, de meg kell lennie akkor is, ha a szerződést a felek megváltoztatni, módosítani vagy pedig megszüntetni akarják. A szerződés egyes létszakaszaiban a *consideration* szükségességéről vannak viták, viszont a szerződés létrejövele során a szerepe vitathatatlan. A fő feladata, hogy lehetővé tegye a valódi szándékkal és ellenérték fejében létrehozott megállapodásoknak az olyanoktól történő elválasztását,⁹⁴ amelyek ingyenes ügyletek. Ez utóbbi esetekben az ígéret nagyon informális és mivel az ajándékozó, illetve ígérő nem kap semmit az ígéretéért cserébe, meg kell adni neki a lehetőséget, hogy az eredeti akaratát megváltoztathassa. A szerződés végrehajtása kapcsán⁹⁵ viszont a *consideration* abban segíthet, hogy valamely fél ne akarja az akaratát egyoldalúan rákényszeríteni a másikra, hogy a szerződést változtassa meg. Fontos aláhúzni, hogy a *consideration*-höz nem szükséges pontosan meghatározott, kifejezett ellenérték vagy juttatás, bármely egyszerű vagy triviális dolog is lehet *consideration*. Talán ennek a meg nem határozhatóságnak is köze van a jogintézmény kapcsán kialakult bizonytalansághoz. McKendrick megjegyzi, hogy a *consideration* doktrínáját továbbra is alkalmazzák a szerződés módosításánál, de a modern nézet mind bírósági, mind akadémiai szempontból támogatni tud egy olyan megoldást, amely szerint a consideration többé nem lesz szükséges a szerződés módosításakor⁹⁶.

93 MCKENDRICK (2015) i.m. 69-70.

94 O'SULLIVAN – HILLIARD i.m. 96.

95 O'SULLIVAN – HILLIARD i.m. 97.

96 MCKENDRICK (2015) i.m. 69-70.

4.4. *Vita a consideration körül*

Lord Mansfield⁹⁷ álláspontja szerint a *consideration* játssza a kötelezettség létrejöttében az alapvető szerepet, és így az ígéret alárendelt helyzetben található. Vannak azonban szerinte olyan esetek, amikor *consideration*-re nincs is szükség. *Pillans* című művében kijelenti, hogy a kereskedők közötti kereskedelmi ügyekben a *consideration* hiánya nem jelent akadályt. Hasonlóképpen, úgy gondolta, hogy a *consideration* követelménye mellőzhető, amennyiben az ígéret világos, független bizonyítékkal alátámasztható⁹⁸. A 19. és 20. században a bíróságok is felvetették, hogy bizonyos kereskedelmi ügyleteknek nincs *consideration*-je (ilyen ügyletek közé tartozhat pl. egy ajánlat regisztrálásának az ígérete, egy dolog meghatározott áron való eladásának ígérete, vagy egy dologösszességből egy dolog kiválasztásának a joga). A *consideration* tana számos kritikákat kapott. Gordley⁹⁹ utal Eisenbergre, aki szerint a *consideration* egy nagyon nyers védelmi eszköz arra, hogy megvédje a szerződő feleket a tisztességtelenségtől, mert ugyanúgy kizárhatja a tisztességes ígéreteket is (ha nincs megfelelő *consideration*). A 19. században Sir Fredrick Pollock úgy vélte, hogy a *consideration* doktrínája az eredeti gondolathoz képest – hogy a szerződések létrehozatalában segítsen – túlterjeszkedik, és ez nem jelent pozitív eredményt¹⁰⁰. A *consideration* doktrínáját már többször igyekeztek az angol jogból eltávolítani (leginkább az alkalmazás és a meghatározás nehézségei miatt). 1937-ben egy reformbizottság javasolta ezt, a *Law Commission* pedig az 1960-ban kidolgozott általános szerződési kódexében sem látta szükségét a *consideration*-nek. Hasonló állásponton volt McGregor tervezett kódexe (McGregor, Harvey: *Contract Code: Drawn up on Behalf of the English Law Commission*. Milano, A. Giuffrè Editore, 1993.)¹⁰¹

Russell bíró a *Williams v Roffey Bros and Nicholls (Contractors) Ltd.* (1991) ügyben azt mondta, hogy a késői 20. században nem hiszi, hogy tartani kell a *consideration* koncepciójának azt a merev megközelítését, amelyet például a 19. században a *Stilk v Myrick* esetben írtak le. Ezért úgy gondolta, a bíróságoknak sokkal inkább a felek akaratára kellene összpontosítani. Ez közelít a jogviszony létrehozására irányuló szándék

97 OLDHAM i.m. 30-32.

98 OLDHAM i.m. 37.

99 GORDLEY (2003) i.m. 5., 6.

100 ANDREWS (2011) i.m. 139.

101 CARTWRIGHT i.m. 173-174.

fogalmához (*intention to create legal relationship*, l. alább)¹⁰². Holmes azon a véleményen volt,¹⁰³ hogy a *consideration* doktrínája nélkülözi a logikát és a következetességet.

A *consideration*-doktrínával kapcsolatos probléma jelentkezik abban az esetben is, ha nem kifejezett kétoldalú szerződésről van szó, hanem egyoldalú szerződésről (illetve kötelezettségvállalásról). Ebben az esetben az egyik fél ígér valamit egy bizonyos teljesítmény érdekében, például megtalálói díjat az elveszett kutyaért, viszont a másik oldalról nincsen kifejezetten *consideration*. A *consideration* intézménye kifejezi a cserét. Burrows hozzáteszi, hogy az egyoldalú szerződéseknél is meglehet ez a feltétel, mert egyrészt az ígéret, hogy valaki egy meghatározott teljesítményt elér, lehet *consideration* annak a részéről, aki végül az eredményt eléri. A jutalom pedig az ígértelevő oldaláról tekinthető *consideration*-nek¹⁰⁴.

Érdekes megvizsgálni, hogy a *consideration* miképpen jelentkezik az általános magánjogi, illetve a kereskedelmi szerződésekben. A *Modahl v. British Athletic Federation Ltd* (2002) ügyben az derült ki, hogy bizonytalan a határ a kereskedelmi és a nem kereskedelmi szerződések között az ígéret adása körében. A *Court of Appeal* szerint lehetséges az a szerződés (illetve formátlan megállapodás), amelyet egy sportoló és a sportegyesülete (*governing body*) kötött (ebben a megállapodásban is meg lehetett találni a *consideration*-t)¹⁰⁵.

4.5. A *consideration* haszna

Andrews megfogalmazza azt a kérdést, hogy tekintettel arra, hogy az angol jog eltér a kontinentális jogrendszerektől a *consideration* kapcsán, van-e valamilyen haszna ennek a jogintézménynek. Véleménye szerint a legnagyobb érdeme a *consideration* tannak az, hogy nagyon hatékony módszerként segít abban, hogy az ajándék ígéretét ne alakíthassák át jogilag kikényszeríthetővé. A pusztá (egyoldalú) akarat az angol jog szempontjából elégtelen ahhoz, hogy jogviszonyok megvalósulását eredményezze. Andrews szerint tehát a *consideration* két alapvető esetet segít megoldani: egyrészt, ha valaki a vagyonát meggondolás nélkül nagylelkűen csökken-

102 MCKENDRICK (2015) i.m. 68-69.

103 ATIYAH, Patrick: *The Legacy of Holmes Through English Eyes*. In: KAPLAN, Benjamin – ATIYAH, Patrick – KAPLAN, Vetter Jan: *Holmes and the Common Law: A Century Later*. Boston, Harvard Law School, 1981, 67.

104 BURROWS (2020) i.m. 93-94.

105 ANDREWS (2011) i.m. 182-183.

tené (valamilyen jótékonyági vagy más okból), másrészt, hogy ezzel az eszközzel jogviták kialakulását megelőzzék¹⁰⁶. A *consideration*-nek egyéb esetben is lehet szerepe, például, ha a szerződésben meghatározottakat nem sikerülne végrehajtani, és ezért szükséges, hogy a felek szerződést módosítsanak. A *consideration* kifejezett előnyei közé tartozik elsősorban az, hogy védelmet ad értékes társadalmi kötelezettségek vállalásainak, ennek során elősegíti a tisztességes megállapodásokat és a kölcsönösséget¹⁰⁷.

A *consideration*-elmélet az angol jog központi eleme, ami abból is ered, hogy a jog megközelítése a kontinentális megoldásokhoz képest sokkal gyakorlatiasabb, a cserén van a hangsúly. Emellett az angol magánjogban a precedensek hangsúlyosan vannak jelen.

McKendrick utal arra, hogy miként a szerződési jog fejlődött, úgy a *consideration* doktrínája is folyamatosan változott. Annak a felvetésnek az elutasítása, hogy az angol jog egyszerűen dobja el a *consideration* doktrínáját, komoly problémákhoz vezetett a huszadik században: a bíróságok azon törekvése általában sikertelenül végződött, hogy kapcsolatot találjanak a *consideration* és a szerződési jog más felmerülő doktrínái között. Ez különösen kérdéses volt a kényszer (*duress*) doktrína fejlődésével, amikor a bíróságok és néhány akadémikus újraelemezett néhány régi, a *consideration* kérdéséhez kapcsolódó esetet a *duress* doktrína segítségével. McKendrick kifejezi, hogy az igazságszolgáltatás egy részét arra ösztönözte a fenti tapasztalat, hogy egy sokkal hajlékonyabb megközelítés mellett érveljen a *consideration* doktrínáját illetően [*Williams v Roffey Bros & Nicholls (Contractors) Ltd (1991)*]¹⁰⁸. Andrews szerint a *consideration* kifejezi azt, hogy a piaccgazdaságban semmi sincs ingyen, és szükséges megvásárolni a felmerülő jogokat. Ez az úgynevezett *bargain principle* (alku alapelv) – ami a *common law* sajátosságának tekinthető¹⁰⁹.

Az európai projektek, amelyek közös magánjogi (szerződésjogi) törekvést fogalmaztak meg, viszont nem szenteltek figyelmet a *common law consideration* jogintézménye szerepének, valószínűleg azért, nehogy a közös jog eléréseért folytatott munkálatok kereteit szétfeszítsék a dogmatikai különbségek¹¹⁰.

106 ANDREWS (2011) i.m. 139.

107 CHEN-WISHART, Mindy: In Defence of Consideration. Oxford University. *Commonwealth Law Journal*, 2013/1, 207-239.

108 MCKENDRICK (2015) i.m. 68-69.

109 ANDREWS (2011) i.m. 125.

110 CABRILLAC i.m. 100.

Fontos megemlíteni, hogy amennyiben esetleg a felek között létrejött alkuban nem is lehetne *consideration*-t találni, a megállapodás mégis kötelező lehet a *promissory estoppel* doktrínája szerint. Ez egy olyan ígéretnél merül fel, amelyben a másik joggal bizakodhatott (induced reliance – előidézett függőség). A legfontosabb elemei a doktrínának: az adott tevékenység elvégzésének okát nem lehet erre a doktrínára alapozni, az ígéretnek világosnak kellett lennie és egyértelműnek, az ígéretet kapónak az ígéretben bíznia kellett, az ígéretet kapó nem méltánytalan magatartással idézte elő az ígéretet (bírtá rá az ígértevetőt). A doktrína kapcsán vitás kérdés, hogy annak hatása megszüntető-e vagy pedig felfüggesztő jellegű csupán¹¹¹.

5. Az angol szerződés elemei

Az angol szakemberek között van egy régebbre datálható egyet nem értés azzal kapcsolatban, hogy a szerződést miképp a legjobb meghatározni: úgy, mint jogilag kötelező megállapodást, vagy pedig mint jogilag kötelező ígéretet. Az első megoldás sokkal alkalmasabb lenne a szerződés definíciójára, amennyiben szélesebb értelemben használjuk a megegyezés fogalmát (például az unilaterális szerződéseket is beleértve). Ugyanakkor olyan eseteket is szerződésnek kellene értelmeznünk, amikor a megegyezést, mint fogalmat az angol jog tradicionálisan nem használja: *deed poll* esetén (ez egy egyoldalú jogi nyilatkozat, amely csak a tevőjét kötelezi), vagy ha egy *trust* kötelezettségét megszegik. Éppen ezért szükséges, hogy a szerződés megfogalmazásához egyéb elemeket is alkalmazzunk¹¹².

Az ígéret kapcsán jelentős szerepe van annak, hogy mikor fogadják el a szerződés alapjául. Az angol jog szerint egy ígéretet háromféle módon lehet kikényszeríteni.

1. alakisággal: a *deed* használatával;
2. a *consideration*-nel; illetve
3. amennyiben egy ígéret biztatást jelentett a szerződés létrehozására (induced reliance, ld. a *promissory estoppel*-nél).¹¹³

Az angol jogban viszonylag újnak számít az a fogalom, amit jogviszony létrehozására irányuló szándéknak hívnak (*intention to create legal re-*

111 BURROWS (2020) i.m. 124.

112 BURROWS, Andrew: *A restatement of the English Law of Contract*. Oxford, Oxford University Press, 2016, 44.

113 ANDREWS (2011) i.m. 3.

lationship), és a 20. században kezdett megerősödni. A 19. században az elv már megjelent a bírósági gyakorlatban, és azt jelentette, hogy ahhoz, hogy egy érvényes és kötelező szerződés legyen a felek között, szükség van arra is, hogy szándékuk legyen a jogviszony létrehozására. Az angol jogban ez a koncepció korábban még nem volt teljesen elfogadott, viszont a kontinensen már voltak előzményei, sőt egy nagyon jól ismert fogalomnak és általánosan kötelező formának ismerték el. [Ezeket a gondolatokat Leake (1867), illetve Pollock (1875) műveiben is megtalálhatjuk.] A *Carlill v Carbolic Smoke Ball Co* esetben is szerepet játszott a jogviszony létrehozásának szándéka, illetve a Lordok Háza ezt fogadta el a *Heilbut, Symons & Co v Buckleton* (1913) ügyben is¹¹⁴. Ez utóbbi esetben úgy merült fel az elmélet, hogy szerződéses rendelkezésekké csak akkor válhatnak nyilatkozatok, ha kifejezetten megvolt erre a felek szándéka.

A jogviszony létrehozására irányuló szándék-koncepció alkalmazásának több feltétele van. Az első az *objektív teszt*, amely szerint úgy kell vizsgálni a szerződéssel kapcsolatos körülményeket, hogy egy észszerűen cselekvő/gondolkodó ember mit szándékozott volna tenni. Alá kell húzni, hogy a koncepció megítélése szempontjából különböznek az átlagszerződések, illetve a kereskedelmi szerződések a családi szerződésektől. A családi szerződések vagy szociális természetű ügyletek nem számítanak a koncepció számára is érvénnyel bíró tranzakcióknak, ld. például a *Balfour v Balfour* (1919), illetve a *Jones v Padavatton* (1969) eseteket. A *Balfour v Balfour* (1919) ügyben egy feleség azzal fordult a bírósághoz, hogy a férje tett egy ígéretet, miszerint amíg külföldön dolgozik, havonta fizet neki 30 £-ot. A bíróság úgy találta, hogy szerződésről nem lehet beszélni, mert a feleség semmilyen *consideration*-t sem adott, illetve a feleknek sem volt olyan szándéka, hogy a megállapodásnak jogi következménye legyen. Atkin bíró szerint, az ilyen megállapodások a szerződések birodalmán kívül helyezkednek el, a *common law* nem szabályoz olyan szerződéseket, amelyeket házaspárok kötnek. Megemlítette azt is, hogy az angol bíróságok csak nehezen lennének képesek megbirkózni azzal a rengeteg családi ügygel, ha megállapítanák, hogy a hasonló esetek jogi kötelezettséggel rendelkeznek¹¹⁵. A *Jones v Padavatton* (1969) ügyben egy olyan megállapodásról volt szó, hogy az anya segít a lányának abban, hogy fenntartsa magát, ha feladja a munkáját és leteszi az ügyvédi vizsgát. Ezt az ígéretet nem tartották kikényszeríthető szerződésnek, mert családi megállapodás

114 ¹¹⁴ FURMSTON i.m. 12.

115 ¹¹⁵ MCKENDRICK (2015) i.m. 107.

volt, és túlságosan bizonytalan. Családi megállapodás kikényszeríthetőségére példa ugyanakkor a *Merritt vs Merritt* (1970) (ebben az esetben egy válófélben lévő házaspárnál feltételezhető volt, hogy a szándék fennállt a jogviszony létrehozására a megállapodásukban) és a *Parker v Clarck* (1960) ügyek esete. (A bíróság ez utóbbiban is megállapította, hogy az esetben szereplő levél nyelvezete, valamint a kísérő körülmények miatt fennállt a szándék a jogviszony létrehozására.) Egyébként a családi megállapodásoknak két típusát szokták elkülöníteni, az egyikben ténylegesen nincs arra vonatkozó szándék a felek között, hogy jogviszonyt hozzanak létre. A másik típus kapcsán, ahol van kereskedelmi jellegű szál is, a felek ténylegesen létre akartak hozni jogviszonyokat. Persze megfelelő bizonyítékkal mindkét állítás megdönthető¹¹⁶. Ahhoz, hogy megvizsgáljuk, hogy volt-e a felek között szándék jogviszony létrehozására, meg kell vizsgálni azt a helyzetet, amikor a megállapodás történt. Elképzelhető, hogy a megállapodás olyan körülmények között jött létre a családtagok között, amit a bíróság üzleti kontextusnak ír le (*business context*). Például ilyen, ha a férj és a feleség megállapodik különböző anyagi javak elosztásában egymás között (*Granationo v Radmacher* 2010). Továbbá a bíróságnak meg kell vizsgálni, hogy bízott-e valaki a megállapodásban. Ha valamely fél valamilyen kötelezettségvállalással élt, akkor a bíróság inkább belelátta a szándékot, ld. *Parker v Clark* (1960). A bíróság azt is vizsgálja, hogy mennyiben volt biztos a megállapodás a felek között. A *Vaughan v Vaughan* (1953) esetben az ígéret, amelyet a férj adott az elhagyott feleségnek, hogy továbbra is maradhat a családi házban, nem bírt jogi erővel, mert nem hozott létre tényleges szerződést: a bíróság szerint a férj nem közölte, hogy meddig maradhat ott a felesége, illetve azokat a feltételeket sem határozta meg, amelyek között ottmaradhat. A korábban említett *Jones v Padavatton* ügyben, amely kapcsán az anya érvelését fogadták el, hogy nem kikényszeríthető megállapodásról volt szó, szerepet kapott viszont az a körülmény is, hogy a lánya már hat éve élt Londonban, amely idő alatt letehetette volna az ügyvédi vizsgát, és az anyja sem adta a szavát örökre¹¹⁷.

A kereskedelmi szerződésekről ugyanakkor azt feltételezik, hogy azokat eleve azzal a szándékkal hozták létre, hogy jogviszonyokat alakítsanak ki. (Bár Burrows hozzáteszi ehhez, hogy a kereskedelmi megállapodások esetén is csak a kellően biztos megállapodásoknál igaz ez az állítás¹¹⁸.) Például az

116 MCKENDRICK (2015) i.m. 107.

117 MCKENDRICK (2015) i.m. 108-109.

118 BURROWS (2020) i.m. 79.

Edwards v Skyways Ltd (1964) ügyben a brit pilótákat képviselő szervezet egy légitársasággal megállapodást kötött nyugdíjbiztosításról, és a bíróság kifejezte, hogy üzleti szerződés lévén, ezt azzal a céllal hozták létre, hogy joghatást váltson ki. Egy másik példa, a *Rose & Frank Co v JR Crompton & Bros Ltd* (1925) ügy volt¹¹⁹. Az eset szerint Rose and Frank Co volt a JR Crompton termékeinek egyetlen amerikai forgalmazója. 1913-ban a felek aláírtak egy olyan dokumentumot, amely azt a záradékot tartalmazta, hogy akik a megállapodást kötik, nem azzal a szándékkal teszik azt, hogy az formális vagy jogi megállapodás tárgya legyen, és hogy az írás a bíróságok joghatósága alá tartozzon. A dokumentum csak kifejezése és rögzítése volt a felek közötti megállapodás céljának és szándékának. A két fél közötti kapcsolat megszakadt, mivel JR Crompton megtagadta a felperes egyes megrendeléseinek teljesítését. Rose & Frank Co pert kezdeményezett a megállapodás végrehajtásáért. A bíróság első fokon úgy ítélte meg, hogy a tiszteletbeli fogadalom (honourable pledge) ellentmond az irat többi részének és szándékának, továbbá, hogy egy ilyen kikötés érvényesíthetősége ellentétes a közrenddel (public policy). Bailhache bírósága szerint a hivatkozott záradék hatálytalan, és a dokumentum jogilag kötelező érvényű szerződés, a bíróság szerint tehát végrehajtható. A fellebbezés során a bírók a Court of Appeal-en egyetértettek abban (Scrutton LJ, Atkin LJ), hogy a feleknek lehet – még, ha az megannyira különös is – olyan megállapodást kötniük, amely az szándékaik szerint nem hoz létre jogviszonyt. Atkin LJ szerint a kiinduló kérdés az volt az ügyben, hogy a felek között szerződésnek minősül-e az aláírt okirat. A bíróságnak a szerződésben szereplő kikötés egyértelműen arról rendelkezik, hogy kölcsönösen ne vállaljanak a felek jogi kötelezettséget az aláírt dokumentumban. Megjegyezte azt is Atkin LJ, hogy általában egy előkészítő dokumentumban szoktak így eljárni a felek, hogy a későbbi szerződés megszerkesztésében ne akadályozza őket egy korábbi, esetleges kötelezettségvállalás. A Lordok Háza döntésében Lord Philimore úgy ítélte meg, hogy a megállapodás nem volt jogilag kötelező érvényű szerződés.

A jogviszony létrehozására irányuló szándék elgondolása nemcsak a bírósági gyakorlatban jelent meg, hanem jogszabályok között is, amelyre a *Trade Union & Labour Relations (Consolidation) Act* (1992) 179. cikkelye jó

119 Az eset az ún. *Blue Pencil Rule*-t is érintette. Ez egy olyan common law-beli koncepció, hogy amennyiben a bíróság azt találja, hogy a szerződés egy része érvénytelen vagy végrehajthatatlan, de a szerződés többi része kikényszeríthető, akkor a bíróság elrendelheti a feleknek, hogy hajtsák végre a jogilag megfelelő részét a szerződésnek, az érvénytelen részt pedig törli.

példa. Eszerint a kollektív szerződések akkor kényszeríthetők ki, ha írásban készültek és kifejezetten kinyilvánítják a kikényszeríthetőséget¹²⁰. A jogviszony létrehozására irányuló szándék a *consideration*-nel együtt azt célozza, hogy komolytalan vagy egyensúlyhiányos szerződéseknek ne lehessen jogi hatása.

A bíróságok által alkalmazható megoldást annak eldöntésében, hogy a felek végrehajtandó szerződést kötöttek-e, a Supreme Court foglalta össze az *RTS Flexible Systems Ltd v Molkerei Alois Muller GmbH* (2010) ítéletben. Itt Lord Clarke szerint a felek megállapodása a döntő. Nem a szubjektív lelkiállapotuk, hanem szavaik, magatartásuk; ebből fakadó objektív következtetés, hogy vajon akartak-e létrehozni jogviszonyt. Ennek kapcsán megállapodtak-e minden szükséges feltételben, amit egymás közt fontosnak tartottak, vagy amit törvény ír elő. Richards szerint a bíróságok a felek feltételezett szándékain alapulóan korlátozottabb és gyakorlatiasabb megközelítést alkalmazták¹²¹.

Burrows szerint ezen felül szükség van a szerződés létrehozatalához bizonyosságra (*certainty*) is. Ez azt jelenti, hogy egy homályos vagy hiányos megállapodás jogilag nem végrehajtható¹²².

Vizsgáljuk meg, hogy az angol jogászok szerint melyek a szerződés elemei. Catherine Elliott és Frances Quinn tankönyve szerint öt követelménynek kell ahhoz teljesülnie, hogy létrejöjjön egy szerződés:

- megállapodás a felek között (amelyet általában az a tény mutat, hogy az egyik tett egy ajánlatot, amit a másik elfogadott),
- *arra irányuló szándék*, hogy a megállapodással jogi kötelezettség jöjjön létre,
- a szerződéses kikötésekre vonatkozó bizonyosság,
- a szerződéskötésre vonatkozó képesség,
- *consideration* mindkét fél részéről, ami azt jelenti, hogy valamiféle csere valósul meg a két fél között.¹²³

Ezt Youngs úgy egyszerűsíti le, hogy szerinte az angol jogban egy szerződéshez szükség van:

- megállapodásra
- *jogviszony létrehozására irányuló szándékra*
- *considerationra* (vagy *deedre*)¹²⁴

120 STONE, Richard – DEVENNEY i.m. 153.

121 RICHARDS i.m. 98.

122 BURROWS (2020) i.m. 61.

123 ELLIOTT – QUINN i.m. 2., 9.

124 YOUNGS, Raymond: *English, French & German Comparative Law*. Abingdon, Routledge, 2014, 545.

A fentiekén túl, bizonyos esetekben, a feleknek más formalitásoknak is eleget kell tenniük a szerződéses joghatás elérése érdekében.

A szerződés kapcsán az angol jog eltér a kontinentális megoldásoktól abban, hogy nem fejlesztett ki morális megfontolásokat. Kahn-Freund et al. (1979) egy vicces példáját idézve, az angolok úgy vélik, hogy a francia jogot a parasztek számára teremtették, az angol jogot pedig a boltosoknak¹²⁵. Az angol jog a jogi aktus fogalmát nem ismeri, nincsen kötelmi jog, nem tesz különbséget a szerződési jog általános és különös része között, és nem tesz különbséget aközött, hogy egy norma polgári, közigazgatási vagy kereskedelmi-e, valamint a szerződési jogot sem osztályozza¹²⁶.

Lord Toulson a *Prime Sight Ltd v Lavarello* (2013) ügyben azt állapította meg, hogy a „felek rendszerint szabadak, hogy azokkal a feltételekkel szerződjenek, amelyekkel akarnak, és a bíróság feladata, hogy ezeket kikényszerítse” (*Parties are ordinarily free to contract on whatever terms they choose and the court’s role is to enforce them*).¹²⁷

A 21. századi szerződésre már nem illik a szerződés viktoriánus kori elképzelése, amely szerint például egy ló eladásával kapcsolatban két olyan megfelelő gazdasági háttérrel és tudással rendelkező úriember folytatott tárgyalásokat, majd rázott kezet, akiknek az adott szava kötelezőnek bizonyul¹²⁸.

Összefoglalás

A fentiekben röviden áttekintettük az angol szerződési jog alapkérdéseit, és megkerestük az angol szerződéses fogalom alapvető elemeit. A szerződési jog az angol jogrendszerben is folyamatosan fejlődött és kiváltképp a gyakorlat fontos lökéseként adott a szerződés definíciójának a kikristályosodásához. Az angol szerződési jog számos kérdésben hasonló eredményeket ért el, mint a kontinentális jogok. Természetesen az angol szerződési jog fejlődése nem fog véget érni, hanem a következő években is folytatódni fog a folyamatos változás. Izgalmas kérdés, hogy milyen irányt fog a jövőben az angol szerződési jog és fogalom venni, erre például a felmerülő politikai környezet és viták is hatást gyakorolhatnak. A Brexit után például az uniós

125 Otto Kahn-Freund – Claudine Lévy – Bernard Rudden: *A source-book of French law*. Oxford, OUP, 1979, 316.

126 CABRILLAC i.m. 28.

127 BURROWS (2016) i.m. 48.

128 O’SULLIVAN – HILLIARD i.m. 3.

normák kevésbé fogják alakítani a szerződési jogot. Új kihívások jelennek meg ezzel párhuzamosan, például a technológiai vívmányok alkalmazása, vagy éppen lehetséges változás lehet a fogyasztói jog további térhódítása az angol szerződési jogban.

